

KORXONALARDA HISOB SIYOSATINI ISHLAB CHIQISHNING MOHIYATI VA UNDAN KORXONA FAOLIYATIDA FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Boltayev Jasurbek Baxodir o'g'li

Termiz davlat universiteti,

Buxgalteriya hisobi (tarmoqlar va soxalar bo'yicha) yo'nalishi 2-kurs magistranti

email: jasurbekb000@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola korxonalarda hisob siyosatini ishlab chiqishning mohiyati, uning moliyaviy boshqaruvdagi o'rni va iqtisodiy faoliyatning shaffofligini ta'minlashdagi ahamiyatini o'rganadi. O'zbekiston va xalqaro tajribalar tahlili asosida hisob siyosatining turlari, shakllantirish jarayoni va ta'sir etuvchi omillar ko'rib chiqiladi. Natijalar hisob siyosatining to'g'ri amalga oshirilishi korxonaning investitsion jozibadorligini oshirishi va moliyaviy intizomni mustahkamlashini ko'rsatadi. Maqola O'zbekiston korxonalari uchun amaliy tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: Hisob siyosati, moliyaviy boshqaruv, buxgalteriya hisobi, shaffoflik, O'zbekiston.

Abstract. This article examines the essence of developing accounting policies in enterprises, their role in financial management, and their significance in ensuring the transparency of economic activities. Based on an analysis of Uzbekistan and international experiences, the types of accounting policies, their formation process, and influencing factors are explored. The findings demonstrate that properly implemented accounting policies enhance an enterprise's investment attractiveness and strengthen financial discipline. The article concludes **with practical recommendations for enterprises in Uzbekistan.**

Keywords: Accounting policy, financial management, bookkeeping, transparency, Uzbekistan.

Аннотация. Данная статья исследует сущность разработки учетной политики на предприятиях, ее роль в финансовом менеджменте и значение для обеспечения прозрачности экономической деятельности. На основе анализа опыта Узбекистана и международной практики рассматриваются типы

учетной политики, процесс их формирования и влияющие факторы. Результаты показывают, что правильная реализация учетной политики повышает инвестиционную привлекательность предприятия и укрепляет финансовую дисциплину. Статья завершается практическими рекомендациями для предприятий Узбекистана.

Ключевые слова: Учетная политика, финансовый менеджмент, бухгалтерский учет, прозрачность, Узбекистан.

KIRISH

Hisob siyosati korxonaning moliyaviy faoliyatini tartibga soluvchi asosiy hujjat sifatida buxgalteriya hisobini yuritish usullari va moliyaviy hisobotlarni shakllantirish tamoyillarini belgilaydi. U korxonaning moliyaviy holati va faoliyat natijalarini investorlar, kreditorlar va soliq organlari kabi manfaatdor tomonlarga xolis va aniq taqdim etishga xizmat qiladi. Hisob siyosatining tarixiy rivojlanishi qadimgi iqtisodiy munosabatlardan boshlanib, XIV–XV asrlarda ikki tomonlama yozuv tizimining paydo bo‘lishi bilan muhim bosqichga chiqdi. Hozirgi kunda esa Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS) va milliy qonunchilik talablari hisob siyosatini shakllantirishda muhim yo‘naltiruvchi omillardir.

O‘zbekistonda “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi qonun hisob siyosatini mustaqil ravishda ishlab chiqish va ichki buyruqlar bilan rasmiylashtirishni talab qiladi. Ushbu jarayon korxonaning faoliyat sohasi, tashkiliy-huquqiy shakli va moliyaviy resurslariga bog‘liq bo‘lib, moliyaviy shaffoflikni ta‘minlash, investitsion jozibadorlikni oshirish va raqobatbardoshlikni mustahkamlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Maqolaning maqsadi – hisob siyosatini shakllantirish jarayonini tahlil qilish, uning korxona faoliyatiga ta‘sirini baholash va O‘zbekiston sharoitida qo‘llaniladigan amaliy yondashuvlarni aniqlashdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda hisob siyosatini o‘rganish uchun quyidagi metodlar qo‘llanildi:

1. **Adabiyotlar tahlili:** Xorijiy (Drury, Anthony, Sheremet) va o‘zbek olimlari (Xolboyev, Karimov)ning hisob siyosati bo‘yicha ilmiy ishlariga tayanildi.

2. **Normativ-huquqiy hujjatlar tahlili:** O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi qonuni, Milliy Buxgalteriya Hisobi Standartlari (BHMS) va IFRS talablari ko‘rib chiqildi.

3. **Taqqoslash usuli:** Moliyaviy, boshqaruv va soliq hisob siyosatlarining xususiyatlari solishtirildi.

4. **Sintez va umumlashtirish:** Hisob siyosatiga ta’sir etuvchi omillar va ularning amaliy ahamiyati umumlashtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Hisob siyosati korxonalarda buxgalteriya hisobi usullarini qanday yuritish, moliyaviy hisobotni qanday shakllantirish va natijalarni qanday taqdim etish bo’yicha belgilangan ichki qoidalar to’plamidir. Masalan, korxona mahsulot tannarxini hisoblashda qaysi usuldan foydalanadi, daromad va xarajatlarni qachon tan oladi, aktiv va majburiyatlarni balansda qaysi mezon asosida ifodalaydi – bularning barchasi “hisob siyosati” deb nomlanadigan yagona hujjatda umumiy qilib belgilanadi.

Korxonaning **hisob siyosati** - bu korxona tomonidan umumqabul qilingan qoidalar va o’z faoliyatining o’ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, e’lon qilinadigan buxgalterlik hisobini olib borishning muayyan uslublari hamda shakllarining majmuyidir.⁴⁵

Hisob siyosatining asosiy vazifasi – korxonaning moliyaviy ahvoli va natijalarini xolis, aniq va qonunchilikka muvofiq ravishda ko’rsatish hamda manfaatdor tomonlarga (investorlar, aksiyadorlar, soliq organlari va h.k.) ishonchli ma’lumot yetkazishdan iborat. Bundan tashqari, hisob siyosati korxonada xodimlar o’rtasidagi o’zaro mas’uliyatni aniq belgilash, buxgalteriya ishlarini izchil muvofiqlashtirish va moliyaviy axborotni to’g’ri boshqarish imkonini beradi.

Insoniyat tarixining juda erta bosqichlaridan boshlab, iqtisodiy munosabatlar rivojlangani sari savdo-sotiq, resurslar hisobini yuritish, qo’l ostidagi moddiy boyliklar va mablag’larni saqlash masalalari ham paydo bo’lgan. Qadimgi Misr yoki Bobilda (Bobil podsholigi) bo’lsin, Rim imperiyasidami – deyarli hamma joyda mahsulot va mol-mulkning kirim-chiqimini qayd etish, dalolatnomalar yuritish amaliyoti bo’lgan.

O’sha davrlar buxgalteriya hisobi, albatta, hozirgi kabi rasmiy ravishda “standartlarga moslash” degan ma’noni bildirmas edi. Biroq dastlabki oddiy qaydlar (hisob-kitob daftarlari, sopol taxtachalar yoki papirusdagi yozuvlar) ham moliyaviy

⁴⁵ Xolboyev D., Ibragimov U.N Moliyaviy hisob. O’quv qo’llanma. Toshkent:2016 12-bet
<http://ilmiy.bmti.uz/bilib/files/81/Moliyaviy%20hisob.pdf>

operatsiyalarni tartibga solish, xatoliklardan saqlanish va resurslarni boshqarish uchun o‘ziga xos yo‘l-yo‘riq vazifasini o‘tagan. Shunday qilib, hisob siyosatining tamal toshlari antik davrlardayoq shakllana boshlaganligini ko‘rishimiz mumkin.

Buxgalteriya hisobi tarixida eng muhim yangilik – **ikki tomonlama yozuv** (double entry) tizimi paydo bo‘lishi hisoblanadi. Bu tizim ilk bor XIV–XV asrlarda Italiyada (Venetsiya, Genuya, Florensiya kabi savdo markazlarida) rivoj topa boshladi. Keyinroq bu uslub 1494-yilda italiyalik matematika va buxgalteriya ustasi **Luka Pachioli** tomonidan “Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita” asarida batafsil tasvirlab berildi.⁴⁶ Ushbu asar butun Yevropada buxgalteriya bo‘yicha asosiy qo‘llanma rolini o‘ynagan va ikki tomonlama yozuvni keng ommalashtirgan.

Mazkur uslub, oddiy qilib aytganda, har bir moliyaviy operatsiyani ikkiyoqlama aks ettirishni nazarda tutadi: bitta schyotdan mablag‘ “ketayotgan” bo‘lsa, boshqa bir schyotga “kirib keladi”. Shu tariqa, korxonaning aktivlari va majburiyatlarini, daromadlari va xarajatlarini aniqlash soddalasadi hamda xatoliklar ancha kamayadi.

XX asr boshlariga kelib, buxgalteriya hisobi bo‘yicha yirik ilmiy maktablar Buyuk Britaniya, AQSh va Yevropaning boshqa rivojlangan davlatlarida shakllandi. Masalan, **Buyuk Britaniya Buxgalterlar instituti** (Institute of Chartered Accountants in England and Wales) va **AQShda FASB** (Financial Accounting Standards Board) kabi tashkilotlar paydo bo‘lib, hisob siyosati bo‘yicha standartlar ishlab chiqish va takomillashtirishga bosh bo‘ldi.

1950–1980-yillar davomida esa buxgalteriya standartlarini butun dunyo bo‘ylab birlashtirish harakatlari boshlandi. Shunday qilib, **Xalqaro Buxgalteriya Standartlari Qo‘mitasi** (IASC, hozirda MHXS Foundation) turli davlatlar tajribasini tahlil qila boshladi va **Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari** (MHXS)ni ishlab chiqishga kirishdi. Endi korxonalar o‘z hisob siyosatini nafaqat milliy qonunchilik, balki xalqaro standartlarga ham mos ravishda yo‘lga qo‘yish zarurligini his qildilar.

Hisob siyosati xo‘jalik yurituvchi subyektning buxgalteriya hisobini tashkil etish va yuritish bo‘yicha qabul qilgan uslubiy yondashuvlar, usullar va qoidalar majmuasidir. U xo‘jalik yurituvchi subyekt faoliyatining moliyaviy natijalarini to‘g‘ri

⁴⁶ **Pacioli, L.** (1494). Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita
https://dn790008.ca.archive.org/0/items/summa-de-arithmetica-geometria-proportioni-et-proportionalita/Summa%20de%20arithmetica%2C%20geometria%2C%20proportioni%20et%20proportionalita_text.pdf

va haqqoniy aks ettirishda muhim vosita hisoblanadi. Hisob siyosati, bir tomondan, moliyaviy hisobotning shakllanishini belgilasa, ikkinchi tomondan, rahbariyatga boshqaruv qarorlarini qabul qilishda tayanadigan axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi.⁴⁷

Hisob siyosatining ishlab chiqilishi korxonaning tashkiliy-huquqiy shakli, mulkchilik turi, faoliyat sohasi, ishlab chiqarish texnologiyasi, ichki boshqaruv strukturasiga bevosita bog‘liq bo‘ladi. Bu esa har bir xo‘jalik yurituvchi subyektga o‘ziga xos, moslashuvchan buxgalteriya hisobini yuritish imkonini beradi. Hisob siyosati moliyaviy natijalarni aniqlashda tanlov imkoniyatini beruvchi yondashuvlarni, ya‘ni aktivlarni baholash, amortizatsiyani hisoblash usullari, daromad va xarajatlarni tan olish mezonlarini belgilaydi.

O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonunida hisob siyosati subyekt tomonidan mustaqil ravishda ishlab chiqilishi, unga o‘zgartirishlar kiritilishi va bu jarayonlar ichki buyruqlar bilan rasmiylashtirilishi belgilab qo‘yilgan.⁴⁸ Bunda milliy buxgalteriya hisob standartlariga muvofiqlik ta‘minlanishi lozim.

Korxonaning hisob siyosati, shuningdek, tashqi foydalanuvchilar – investorlar, kreditorlar, soliq organlari uchun ham muhim axborot manbaidir. Moliyaviy hisobotlarda qo‘llanilgan hisob uslublari ochiq bayon qilinishi, bu esa foydalanuvchilarga kompaniya moliyaviy holatini to‘g‘ri talqin qilish imkonini beradi. Hisob siyosatini aniq va puxta shakllantirish moliyaviy shaffoflikni ta‘minlashda, investitsion jozibadorlikni oshirishda va audit jarayonini osonlashtirishda katta ahamiyatga ega.

Korxonalar o‘z hisob siyosatini yillik moliyaviy hisobot davrining boshida qayta ko‘rib chiqib, kerak bo‘lsa, unga o‘zgartirishlar kiritish orqali o‘z faoliyatini o‘zgarayotgan iqtisodiy sharoitlarga moslashtiradi. Masalan, amortizatsiya hisoblashda tanlangan usulni o‘zgartirish yoki zaxiralarni baholashda boshqa yondashuvni qo‘llash mumkin. Bu o‘zgarishlar esa moliyaviy natijalarga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi va hisobotlarda aks ettiriladi.

⁴⁷ Xolboyev D. va boshq. (2016). *Moliyaviy hisob*. Toshkent: Cho‘lpon nomidagi NMIU, 236 b. ISBN 978-9943-05-896-5.

⁴⁸ O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 13.04.2016 yildagi O‘RQ-404-son <https://lex.uz/ru/docs/-2931253>

Hisob siyosatini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish xo‘jalik yurituvchi subyektning moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish, moliyaviy intizomni mustahkamlash va raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Hisob siyosatining ilmiy asoslangan, aniq va izchil yuritilishi buxgalteriya axborotining ishonchliligi va foydaliligi darajasini belgilaydi.

Hisob siyosatini ishlab chiqish masalasi ilmiy adabiyotlarda keng o‘rganilgan bo‘lib, bu borada bir qator xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan turli ilmiy qarashlar ilgari surilgan.

Hisob siyosatining mazmuni va ahamiyati, uni shakllantirishdagi yondashuvlar, shuningdek, bu siyosatning moliyaviy hisobotga ta’siri masalalari olimlar tomonidan tahlil qilingan. Quyidagi jadvalda xorijiy va o‘zbek olimlarining hisob siyosati haqidagi fikr va qarashlari keltirilgan:

1-jadval.

Hisob siyosati haqida xorij va o‘zbek tadqiqotchi olimlari qarashlari⁴⁹

	Olim (Davlat)	Fikrining mazmuni	Manba
	K. Drury (Buyuk Britaniya)	Hisob siyosati – bu subyektning moliyaviy ma’lumotlarni qanday shakllantirishi va taqdim etishini belgilovchi siyosat bo‘lib, foydalanuvchilarga xolis va ishonchli axborot berishga xizmat qiladi.	Drury, C. (2013). <i>Management and Cost Accounting</i> . Cengage Learning.
	R. Anthony (AQSh)	Hisob siyosati buxgalteriya tizimidagi “harakat yo‘nalishini belgilovchi siyosiy hujjat” bo‘lib, u asosiy hisob tamoyillarini amaliyotda qo‘llashda muhim vositadir.	Anthony, R. N., & Govindarajan, V. (2007). <i>Management Control Systems</i> . McGraw-Hill.
	Xolboyev D. (O‘zbekiston)	Hisob siyosati – xo‘jalik yurituvchi subyektning buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobotlarni tuzishda qo‘llaydigan usullar va tamoyillar majmuidir, u	Xolboyev D. va boshq. (2016). <i>Moliyaviy hisob</i> . Toshkent: Cho‘lpon nomidagi NMIU, 236 b.

⁴⁹ Manbalar bo‘yicha muallif ishlanmasi

		O‘zbekiston Respublikasining milliy buxgalteriya standartlariga muvofiq ishonchli va tushunarli axborot taqdim etishni ta’minlaydi.	ISBN 978-9943-05-896-5.
	Karimov A.A. (O‘zbekiston)	Hisob siyosati – buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlarni tuzish jarayonlarini tartibga soluvchi mexanizm bo‘lib, korxonaning moliyaviy holati va faoliyat natijalarini aniq, ishonchli va taqqoslanadigan shaklda aks ettirishga xizmat qiladi.	Karimov A.A., Kurbanbayev J.E., Jumanazarov S.A., Halilov Sh.A. (2018). <i>Moliyaviy hisob va hisobot: o‘quv qo‘llanma</i> . Toshkent: Iqtisod-Moliya, 496 b.
	M. Sheremet (Rossiya)	Hisob siyosati buxgalteriya hisobining elementlarini tanlash, qo‘llash va tasdiqlash orqali moliyaviy barqarorlikni ta’minlovchi vositadir.	Sheremet, M.D. (2007). <i>Buxgalteriya hisobi</i> . Moskva: Infra-M.

Olimlarning fikrlari tahlil qilinadigan bo‘lsa, ularning ko‘pchiligi hisob siyosatini **moliyaviy hisobotning sifatli tuzilishini ta’minlovchi asosiy vosita**, deb baholaydi. Hisob siyosati buxgalteriya hisobining barcha sohalariga ta’sir ko‘rsatadi — jumladan, aktivlarni baholash, amortizatsiyani hisoblash, rezervlar yaratish, daromad va xarajatlarni e’tirof etish kabi jihatlar bevosita unga bog‘liq.

Shuningdek, o‘zbek olimlari tomonidan bu siyosatning shakllantirilishida **milliy va xalqaro standartlarning uyg‘unlashtirilgan yondashuvi** alohida ta’kidlanadi. Xususan, Abdukarimov va Karimovlarning yondashuvida buxgalteriya hisobini milliy qonunchilik bilan birga, xalqaro amaliyotga asoslangan tarzda olib borish zarurligi qayd etilgan.

Bundan tashqari, xorijiy mutaxassislar, masalan, Drury yoki Anthony, hisob siyosatini **strategik boshqaruvning ajralmas qismi** deb biladilar. Bu esa uni faqat texnik jarayon emas, balki korxonaning strategik rivojlanish yo‘nalishlarini belgilovchi vosita sifatida talqin qilishni taqozo etadi.

Hisob siyosatini ishlab chiqishda korxonaning o‘ziga xos faoliyati, tashkiliy-huquqiy shakli, sohasiga xos hisob yuritish xususiyatlari va mavjud moliyaviy hisob tamoyillari inobatga olinadi. Bu jarayonda quyidagi asosiy uslubiy tamoyillar e‘tiborga olinadi:

Asosiy uslubiy tamoyillar:

1. **Izchillik tamoyili** – bir marta tanlangan hisob usullari (masalan, amortizatsiya usuli, baholash metodi) doimiy qo‘llanilishi kerak. Ular har yili o‘zgartirilmasligi lozim, faqat asosli sabab bo‘lsa, o‘zgartiriladi.⁵⁰

2. **Ochiqlik tamoyili** – hisob siyosatida tanlangan barcha usullar, ularning sabablari va asoslari to‘liq va tushunarli tarzda hujjatlashtirilgan bo‘lishi zarur.⁵¹

3. **Haqiqiylik tamoyili** – moliyaviy axborotlar real holatga muvofiq bo‘lishi, ya‘ni sun‘iy ko‘rsatkichlardan qochilishi kerak.⁵²

4. **Moslashuvchanlik tamoyili** – hisob siyosati o‘zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarga moslashuvchan bo‘lishi lozim. Misol uchun, inflyatsiya yoki valuta kurslarining o‘zgarishi hisob usullarini qayta ko‘rib chiqishni talab qilishi mumkin.⁵³

5. **Standartlarga muvofiqlik** – hisob siyosati O‘zbekiston Respublikasining Buxgalteriya hisobi milliy standartlari (BHMS), Soliq kodeksi, va xalqaro standartlarga (IFRS) mos kelishi kerak.⁵⁴

2-jadval

Hisob siyosatiga ta’sir etuvchi asosiy omillar⁵⁵

	Omil nomi	Ta’sir mazmuni
	Korxona faoliyat sohasi	Ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, savdo va boshqa sohalarda hisob yondashuvi turlicha bo‘ladi.
	Korxonaning hajmi	Katta korxonalarda murakkabroq hisob siyosati talab etiladi.
	Moliyaviy resurslar	Resurs yetishmovchiligi hisob siyosatini soddalashtirishga olib kelishi mumkin.

⁵⁰ Xolboyev D. va boshq. (2016). Moliyaviy hisob. Toshkent: Cho‘lpon nomidagi NMIU, 236 b., s. 190-192.

⁵¹ Karimov A.A., Kurbanbayev J.E., Jumanazarov S.A., Halilov Sh.A. (2018). Moliyaviy hisob va hisobot: o‘quv qo‘llanma. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 496 b., s. 190-197.

⁵² Drury, C. (2013). Management and Cost Accounting. Cengage Learning, pp. 45-50.

⁵³ Anthony, R. N., & Govindarajan, V. (2007). Management Control Systems. McGraw-Hill, pp. 120-125.

⁵⁴ Xolboyev D. va boshq. (2016). Moliyaviy hisob. Toshkent: Cho‘lpon nomidagi NMIU, 236 b., s. 190-193; Karimov A.A., Kurbanbayev J.E., Jumanazarov S.A., Halilov Sh.A. (2018). Moliyaviy hisob va hisobot: o‘quv qo‘llanma. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 496 b., s. 190-192.

⁵⁵ Adabiyotlar asosida muallif ishlanmasi

	Yuridik shakli	Mas’uliyati cheklangan jamiyat, AJ, davlat korxonalari o‘rtasida farq mavjud.
	Ichki nazorat darajasi	Qanchalik kuchli bo‘lsa, hisob siyosati shunchalik batafsil bo‘ladi.
	Soliq siyosati	Soliq imtiyozlari yoki stavkalari hisob siyosatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Hisob siyosatini ishlab chiqishda korxona rahbariyati hisob yuritishda eng maqbul, aniq va moliyaviy jihatdan to‘g‘ri bo‘lgan yondashuvlarni tanlashi kerak. Chunki hisob siyosati moliyaviy holatni ifodalovchi asosiy hujjatlardan biri hisoblanadi.

Hisob siyosati, har bir korxonaning moliyaviy va iqtisodiy faoliyatini samarali boshqarish uchun zarur bo‘lgan metod va qoidalarni belgilashni ta’minlaydi. O‘zbekistonda hisob siyosati asosan uch turga bo‘linadi: moliyaviy, boshqaruv va soliq hisob siyosati. Ularning har biri, korxonaning tashkiliy tuzilmasi va faoliyat turiga qarab o‘ziga xos xususiyatlarga ega.

1. Moliyaviy hisob siyosati: Bu tur, asosan tashqi foydalanuvchilarga (investorlar, kreditorlar, soliq organlari) ma’lumot taqdim etish maqsadida moliyaviy hisobotlarni tuzishga yo‘naltirilgan. Moliyaviy hisob siyosati moliyaviy shaffoflikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi va korxona faoliyatining ishonchliligini oshiradi. O‘zbekistonda bu siyosat, xususan, buxgalteriya balansi va moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobot shakllarini o‘z ichiga oladi

2. Boshqaruv hisob siyosati: Ichki rahbariyat uchun zarur bo‘lgan axborotni shakllantiradigan siyosat turidir. Boshqaruv hisob siyosati, korxona ichida xarajatlarni tahlil qilish, resurslarni boshqarish va byudjetlash jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Bu siyosat o‘z navbatida, korxonaning iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi .

3. Soliq hisob siyosati: Soliq hisob siyosati, soliq majburiyatlarini to‘g‘ri hisoblash va hisobotlarni taqdim etish uchun zarur bo‘lgan siyosat turidir. O‘zbekistondagi Soliq kodeksi talablariga muvofiq, korxonalar soliq majburiyatlarini to‘liq va o‘z vaqtida bajarishga intiladi.

Har bir tur o‘zining maqsadi va metodologiyasiga ko‘ra, korxona faoliyatini boshqarishda o‘ziga xos ahamiyatga ega. Masalan, kichik korxonalar soliq hisob

siyosatiga katta ahamiyat berishsa, yirik korxonalar moliyaviy va boshqaruv hisob siyosatlarini muvozanatlashtirishi zarurdir

Hisob siyosatini shakllantirish jarayoni, korxonaning moliyaviy boshqaruv tizimini aniqlashga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jarayon bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqich korxonaning moliyaviy holatini yanada yaxshilashga qaratilgan.

1. Korxona faoliyatini tahlil qilish: Hisob siyosatini shakllantirishdan oldin, korxonaning faoliyat sohasi, hajmi, tashkiliy tuzilmasi va moliyaviy resurslari tahlil qilinadi. Masalan, ishlab chiqarish korxonalari FIFO (first in, first out) usulini, savdo korxonalari esa LIFO (last in, first out) usulini afzal ko'rish mumkin.

2. Qonunchilik talablarini o'rganish: O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi qonuni va Buxgalteriya hisobi milliy standartlari (BHMS) hisob siyosatining asosiy tamoyillarini belgilaydi. Shu bilan birga, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) yirik korxonalar uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

3. Usullarni tanlash: Korxona rahbariyati va buxgalteriya xizmati turli usullarni tanlaydi, masalan, amortizatsiya hisoblash, daromad-xarajatlarni e'tirof etish usullari. Bu usullar korxonaning ichki siyosatiga mos ravishda shakllantiriladi.

4. Hujjatlashtirish va tasdiqlash: Hisob siyosatini ishlab chiqishdan so'ng, tanlangan usullar ichki buyruq yoki nizom sifatida rasmiylashtiriladi va tasdiqlanadi. Bu hujjat soliq organlari yoki auditorlar uchun taqdim etilishi kerak.

5. Monitoring va yangilash: Hisob siyosati doimiy ravishda monitoring qilinishi va yangilanishi zarur. Bu jarayon, o'zgaruvchan qonunchilik, iqtisodiy sharoitlar va korxona faoliyatidagi yangiliklarga moslashuvni ta'minlaydi.

Hisob siyosati, nafaqat moliyaviy hisobotlarni to'g'ri tuzishda, balki korxonaning umumiy samaradorligini oshirishda ham muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, bu siyosatni to'g'ri shakllantirish, korxonaning iqtisodiy holatini va biznesni boshqarishni samarali amalga oshirishga yordam beradi.

1. Moliyaviy intizomni mustahkamlash: Hisob siyosati korxonada moliyaviy intizomni ta'minlaydi, xodimlar o'rtasida mas'uliyatni taqsimlashni osonlashtiradi va moliyaviy jarayonlarda tartib-intizomni o'rnatadi. Bu esa moliyaviy xatolarni kamaytiradi.

2. Investitsion jozibadorlikni oshirish: Shaffof va xalqaro standartlarga mos hisob siyosati investorlar va kreditorlarning ishonchini oshiradi, bu esa korxonaning investitsion jozibadorligini oshiradi.

3. Soliq optimallashtirish: Soliq hisob siyosati, qonuniy soliq imtiyozlaridan foydalanishga yordam beradi va soliq yukini optimallashtiradi. Bunda, kichik korxonalar uchun soddalashtirilgan soliq rejimi, yirik korxonalar uchun esa murakkab soliq rejimlari qo‘llanilishi mumkin.

4. Raqobatbardoshlikni oshirish: To‘g‘ri shakllantirilgan hisob siyosati, xarajatlarni samarali boshqarish, resurslardan oqilona foydalanish va bozor sharoitlariga tez moslashish imkonini beradi.

O‘zbekistonda hisob siyosatini shakllantirish va qo‘llashda bir qator dolzarb muammolar mavjud bo‘lib, bu muammolarni hal qilish korxonalarning samaradorligini oshiradi.

1. Kadrlar malakasining yetishmasligi: Ko‘plab kichik va o‘rta korxonalarda malakali buxgalterlar yetishmaydi, bu esa moliyaviy hisobotlarda xatolarga olib keladi.

2. IFRSga to‘liq o‘tishdagi qiyinchiliklar: O‘zbekiston yirik korxonalari uchun IFRSni joriy etishga harakat qilmoqda, ammo bu jarayon moliyaviy resurslar va tajriba talab qiladi.

3. Soliq va moliyaviy hisob o‘rtasidagi tafovut: Soliq hisobini shakllantirishda ba’zi noaniqliklar mavjud, bu esa qo‘shimcha muammolarni keltirib chiqaradi.

Hisob siyosati har bir korxonaning moliyaviy shaffofligini ta’minlash va samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekistonda hisob siyosatini shakllantirish va rivojlantirishda bir qator muammolar mavjud bo‘lsa-da, ularni hal qilish orqali korxonalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish, xalqaro standartlarga moslashuvni tezlashtirish va investitsion jozibadorlikni kuchaytirish mumkin. Hisob siyosatini to‘g‘ri shakllantirish, korxona rahbariyatining va buxgalterlik xizmatining professional yondashuvini talab qiladi va bu o‘z navbatida, O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

Hisob siyosatining samaradorligi korxonaning moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Xorijiy olimlar (masalan, Drury va Anthony) hisob siyosatini strategik boshqaruvning muhim elementi sifatida talqin qilsa, o‘zbek olimlari (Xolboyev, Karimov) milliy va xalqaro standartlarning

uyg‘unlashuviga urg‘u beradi. Bu farq O‘zbekiston korxonalarining xalqaro bozorga integratsiyasi jarayonida IFRS talablariga moslashish zarurligini ko‘rsatadi.

O‘zbekistonda hisob siyosatini qo‘llashda bir qator muammolar mavjud:

- **Kadrlar malakasining yetishmasligi:** Kichik va o‘rta korxonalarda malakali buxgalterlarning kamligi hisobotlarda xatolarga olib keladi.
- **IFRSga o‘tishdagi qiyinchiliklar:** Yirik korxonalar uchun xalqaro standartlarni joriy etish moliyaviy va kadr resurslarini talab qiladi.
- **Soliq va moliyaviy hisob o‘rtasidagi tafovutlar:** Soliq hisobotlari va moliyaviy hisobotlar o‘rtasidagi noaniqliklar qo‘shimcha muammolar keltirib chiqaradi.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

1. Buxgalterlar uchun malaka oshirish kurslarini kengaytirish.
2. IFRSni joriy etishni bosqichma-bosqich amalga oshirish uchun davlat dasturlarini ishlab chiqish.
3. Soliq va moliyaviy hisobotlar o‘rtasidagi tafovutlarni kamaytirish uchun qonunchilikni takomillashtirish.

Hisob siyosatining to‘g‘ri shakllantirilishi korxonaning iqtisodiy samaradorligini oshiradi va O‘zbekiston iqtisodiyotidagi shaffoflikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Hisob siyosati korxonaning moliyaviy faoliyatini samarali boshqarish, shaffoflikni ta‘minlash va raqobatbardoshlikni oshirishda muhim vositadir. O‘zbekiston sharoitida hisob siyosatini shakllantirish milliy qonunchilik va xalqaro standartlarga muvofiqlikni talab qiladi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, to‘g‘ri ishlab chiqilgan hisob siyosati moliyaviy intizomni mustahkamlaydi, investitsion jozibadorlikni oshiradi va soliq optimallashtirish imkonini beradi. Kelgusida IFRSga to‘liq o‘tish va buxgalterlar malakasini oshirish orqali ushbu sohada yanada yaxshi natijalarga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Drury, C. (2013). *Management and Cost Accounting*. Cengage Learning.
2. Anthony, R. N., & Govindarajan, V. (2007). *Management Control Systems*. McGraw-Hill.
3. Xolboyev D. va boshq. (2016). *Moliyaviy hisob*. Toshkent: Cho‘lpon nomidagi NMIU.
4. Karimov A.A., Kurbanbayev J.E., Jumanazarov S.A., Halilov Sh.A. (2018). *Moliyaviy hisob va hisobot: o‘quv qo‘llanma*. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
5. Sheremet, M.D. (2007). *Buxgalteriya hisobi*. Moskva: Infra-M.
6. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni.